

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-28>

УДК 336.14:352

Казюк Яніна Мирославівна,

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та проектного менеджменту
Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України,
вулиця Січових стрільців, 52-А, Київ, 04053, Україна
e-mail: yanina.m.k@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-5003-4896>

Венцель Віктор Тарасович,

доктор наук з державного управління,
Директор департаменту фінансів
Житомирської обласної державної адміністрації,
майдан ім. С. П. Корольова, 1, Житомир, 10014, Україна
e-mail: ventsel@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-1902-6126>

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ВИРІВНЮВАННЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗМЕНШЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ

Анотація. Стаття присвячена аналізу ефективності системи фінансового вирівнювання в Україні у контексті зменшення регіональних диспропорцій. Автори розглядають теоретичні та практичні аспекти функціонування механізмів горизонтального вирівнювання місцевих бюджетів, які були запроваджені в рамках реформи бюджетної децентралізації починаючи з 2015 року. На основі статистичних даних про виконання місцевих бюджетів за 2021 рік проводиться оцінка рівня фінансових диспропорцій між територіальними громадами до і після застосування інструментів вирівнювання - базової та реверсної дотацій. Результати аналізу свідчать, що попри певний позитивний ефект у напрямку скорочення розривів у бюджетній забезпеченості, чинна модель фінансового вирівнювання не повною мірою виконує поставлені завдання. Зокрема, навіть після вирівнювання за доходами різниця між найбагатшими та найбіднішими громадами залишається надто високою (у 15–19 разів) порівняно зі стандартами розвинених країн (3–5 разів). Крім того, ефективність політики вирівнювання суттєво варіюється залежно від типу адміністративно-територіальних одиниць – найбільший вплив фіксується для сільських громад, тоді як міста відчують його найменше.

Як цитувати: Казюк Я. М., Венцель В. Т. Аналіз ефективності системи фінансового вирівнювання в Україні у контексті зменшення регіональних диспропорцій. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 407–423. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-28>

In cites: Kaziuk, Ya.M., Ventsel, V.T. (2024). Analysis of the effectiveness of the financial equalization system in Ukraine in the context of reducing regional disparities. *State Formation*, no. 2 (36), 407–423. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-28> [in Ukrainian].

© Казюк Я. М., Венцель В. Т., 2024

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0

Автори доходять висновку, що для підвищення результативності фінансового вирівнювання необхідно суттєво розширити як саму базу вирівнювання (включивши до неї не лише ПДФО, а всі доходи місцевих бюджетів), так і «асортимент» інструментів (запровадивши цільові трансферти розвитку, спеціальні субвенції та інші механізми підтримки депресивних територій). Перспективними напрямками подальших досліджень визначено моделювання «післявоєнного» стану місцевих фінансів, розроблення стратегій відбудови на засадах фінансової стійкості громад та адаптація зарубіжного досвіду боротьби з наслідками військових дій і економічних криз.

Ключові слова: *публічні фінанси, механізм управління фінансами, бюджетна політика, публічні фінанси, система фінансового вирівнювання, цифрові технології, державний та місцеві бюджети, диспропорції, публічні послуги.*

Постановка проблеми. Фінансове або бюджетне вирівнювання у всьому світі розглядається як один із ключових інструментів державної регіональної політики, спрямованої на забезпечення балансу між економічним зростанням та соціальною справедливістю. Головна ідея фінансового вирівнювання полягає в тому, що жоден громадянин не повинен опинитися в гіршому становищі лише тому, що проживає на певній території. Усі жителі країни повинні мати рівний доступ до мінімального набору публічних послуг незалежно від того, в якому регіоні чи громаді вони мешкають. На жаль, в Україні на сьогодні існують значні міжрегіональні та міжтериторіальні диспропорції у фінансовій спроможності місцевих бюджетів. Для прикладу, у 2021 році власні доходи бюджетів територіальних громад у розрахунку на одну особу коливалися від 650 грн до більш ніж 43 тис. грн. Тобто найбагатші громади були в 66 разів заможнішими за найбідніші. Ще більш показовими є відмінності між містами та сільськими територіями. Так, міські громади мали в середньому 3,5 тис. грн власних доходів на 1 мешканця, тоді як сільські - лише 2,5 тис. грн. Аналогічні диспропорції спостерігаються у доступі населення до базових публічних послуг. Якщо в обласних центрах 71% домогосподарств підключені до централізованої системи водовідведення, то в сільській місцевості – лише 2%.

Безумовно, повністю подолати такі нерівності неможливо, оскільки вони відображають об'єктивні відмінності в економічному потенціалі територій. Водночас, надмірна концентрація фінансових ресурсів у великих містах та відсталість периферійних регіонів створюють серйозні ризики для суспільної стабільності та цілісності держави. Саме тому майже всі розвинуті країни світу використовують спеціальні механізми горизонтального та вертикального вирівнювання бюджетної забезпеченості, які дозволяють згладжувати найбільш критичні диспропорції у фінансових можливостях місцевого самоврядування. В Україні відповідна система була запроваджена в рамках реформи бюджетної децентралізації, що стартувала в 2015 році. Однак, як свідчить проведений аналіз, вона не повністю виконує покладені на неї завдання і потребує подальшого вдосконалення. Відтак, пошук шляхів підвищення ефективності політики фінансового вирівнювання набуває особливої актуальності в умовах

глибокої соціально-економічної кризи, погіршення фінансового стану місцевих бюджетів та значної невизначеності щодо обсягів фінансування публічних послуг в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематиці щодо механізмів реалізації державної бюджетної політики, системі фінансового вирівнювання, місцевим бюджетам, місцевому самоврядуванню та спроможності територіальних громад присвячено численні публікації та аналітичні матеріали. Існує велика кількість публікацій та аналітичних матеріалів щодо механізмів реалізації державної бюджетної політики, системи фінансового вирівнювання, місцевих бюджетів, місцевої автономії та спроможності громад. Зокрема такі питання висвітлено в роботах І. Арістової, О. Василика, В. Гейця, В. Кравченко, І. Луніної, В. Опаріна, Ю. Петрушенка, В. Федосова, С. Юрія та ін.

Мета статті. У контексті фінансового вирівнювання головним питанням є те, наскільки чинна система забезпечує зменшення диспропорцій між місцевими бюджетами. Зважаючи на цей аспект, було розглянуто чинну в Україні систему горизонтального вирівнювання місцевих бюджетів та зроблено висновки з метою напрацювання шляхів її удосконалення.

Використана методологія. У процесі роботи над статтею авторами було використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які дозволили комплексно підійти до вирішення поставлених завдань. По-перше, це методи теоретичного аналізу, за допомогою яких вивчалися та систематизувалися наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених щодо сутності фінансового вирівнювання, його ролі та місця в системі міжбюджетних відносин. Особлива увага приділялася теоріям фіскального федералізму та децентралізації публічних фінансів, які пояснюють причини та мотиви перерозподілу бюджетних ресурсів між рівнями влади. Для розкриття змісту основних понять і категорій застосовувалися методи абстрагування, узагальнення та аналогії. Критичний аналіз нормативно-правових актів та урядових документів дозволив детально розглянути особливості організації системи фінансового вирівнювання в Україні та порівняти її з кращими зарубіжними практиками. При цьому ключовим орієнтиром слугували положення Європейської хартії місцевого самоврядування щодо фінансової автономії органів місцевого самоврядування та вимог до розподілу трансфертів і субсидій.

По-друге, важливе методологічне підґрунтя становили підходи економічної статистики, економетрії та математичного моделювання. Використовуючи офіційні дані Державної казначейської служби, Міністерства фінансів та Державної служби статистики, автори розраховували низку коефіцієнтів та індексів, які характеризують рівень фіскальних диспропорцій в Україні до і після фінансового вирівнювання. Зокрема, це показники варіації (розмаху, квартильного відхилення, стандартного відхилення, коефіцієнта

варіації) доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одного мешканця. Окрема увага приділялася визначенню ефектів вирівнювання окремо для різних типів територіальних громад (міських, селищних, сільських), щоб з'ясувати, чи забезпечується справедливе вирівнювання для всіх. Поряд із цим оцінювалися сукупні обсяги коштів, які спрямовуються на горизонтальне та вертикальне вирівнювання, у відсотках від ВВП та доходів місцевих бюджетів. Отримані результати порівнювалися з середніми показниками для країн ОЕСР, що дало змогу визначити, наскільки рівень фінансового вирівнювання в Україні відповідає світовим стандартам. Автори також побудували статистичні моделі залежності фінансової спроможності територіальних громад від різних економічних, демографічних і географічних чинників, які лягли в основу пропозицій щодо вдосконалення формули розподілу базової та реверсної дотації. Таким чином, багатий арсенал економіко-математичних і статистичних методів дослідження дозволив не лише об'єктивно оцінити нинішній стан справ, а й обґрунтувати конкретні напрями реформування чинної системи фінансового вирівнювання з урахуванням найкращого міжнародного та вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні діє система горизонтального вирівнювання місцевих бюджетів, яка запроваджена з 2015 року, коли було прийнято низку законодавчих та нормативно-правових актів, спрямованих на реформування місцевого самоврядування й територіальної організації влади, проведення реформи децентралізації влади за принципом субсидіарності [1].

Одним із визначальних нововведень став новий механізм бюджетного регулювання та вирівнювання, а саме заміна трирівневої бюджетної моделі на дворівневу. Ідеться про те, що раніше, до 2015 року, дотація вирівнювання надавалася з державного бюджету обласним бюджетам, бюджетам міст обласного значення та районним бюджетам. Тобто між цими бюджетами та державним бюджетом існували прямі міжбюджетні відносини. Далі районний бюджет розподіляв визначену йому в законі про державний бюджет суму дотації вирівнювання між бюджетами сіл, селищ, міст районного значення. Таким чином дотація вирівнювання розподілялася за трьома рівнями: обласний бюджет; бюджети міст обласного значення та районні бюджети; бюджети сіл, селищ, міст районного значення.

Починаючи з 2015 року, бюджетним законодавством передбачено встановлення прямих міжбюджетних відносин лише на двох рівнях: перший рівень – це обласний бюджет, другий рівень – це міста обласного значення, об'єднані територіальні громади й районні бюджети. Законом було визначено, що об'єднані територіальні громади наділяються такими самими повноваженнями, як і міста обласного значення та районні бюджети, а ті громади, які не об'єдналися, позбавлені прав на виконання делегованих державою повноважень, а також відповідних доходних джерел для своїх бюджетів.

Після завершення процесу об'єднання територіальних громад і формування нової системи адміністративно-територіального устрою з 2021 р. міжбюджетні відносини державного бюджету формуються з бюджетами громад (1438 бюджетів територіальних громад) та обласними бюджетами (24 обласних бюджети) [5; 6]. Ця модель бюджетних відносин здійснює вирівнювання не за видатками, а за доходами. Головна мета надання базової чи реверсної дотації – вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів [1].

У контексті фінансового вирівнювання головним питанням є те, наскільки чинна система забезпечує зменшення диспропорцій між місцевими бюджетами. Зважаючи на цей аспект, було розглянуто чинну в Україні систему горизонтального вирівнювання місцевих бюджетів.

У даному дослідженні основну увагу приділено аналізу ефективності системи горизонтального вирівнювання з погляду зменшення фінансових диспропорцій між місцевими бюджетами.

Дослідження побудоване на здійсненні статистичного аналізу ефективності чинної системи горизонтального вирівнювання (на основі врахування лише податку на доходи фізичних осіб). Дослідження проведено на основі аналізу: загальних показників системи вирівнювання; показників вирівнювання у розрізі видів адміністративно-територіальних одиниць (сільські, селищні, міські). Серед іншого, було проведено розрахунки з використанням функції стандартного відхилення. Стандартне (середнє квадратичне) відхилення – це ступінь відхилення всіх значень ознаки від свого середнього показника. Стандартне відхилення показує, наскільки в середньому відхиляються конкретні значення ознаки від їхнього середнього значення [8], тобто дає розуміння того, наскільки широкий діапазон зміни значень щодо середнього показника (що більше стандартне відхилення, то ширший діапазон змін значень цієї величини) і розраховується за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum(x-\bar{x})^2}{(n-1)}},$$

де $(x - \bar{x})^2$ – сума квадратів усіх відхилень окремих значень від їхньої середньої величини; n – кількість результатів спостережень.

Основою для розрахунків слугували звітні дані про виконання місцевих бюджетів України за 2021 рік [2], які дають змогу (зважаючи на фактичні звітні дані) проаналізувати дієвість системи фінансового вирівнювання на основі функціонування бюджетів 1438 територіальних громад в умовах стабільної економічної та безпекової ситуації, що дає змогу вважати отримані результати цілком релевантними.

1. Аналіз загальних показників системи вирівнювання. Відповідно до показників фінансової та статистичної звітності середній показник фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб у розрахунку на душу населення загалом по Україні у 2021 році становив 3 161,95 гривень.

Водночас максимальне значення показника – 43 030,70 грн/1 особу, мінімальне – 650,12 грн/1 особу, тобто різниця між екстремальними показниками – 66,2 рази (табл. 2). Ураховуючи базову та реверсну дотації, скоригований показник податку на доходи фізичних осіб у середньому по Україні становив 3 680,68 грн/1 особу, максимальне значення – 18 562,97 грн/1 особу, мінімальне значення – 1 200,66 грн/1 особу, тобто різниця між екстремальними показниками – 15,5 рази (табл. 1).

Аналіз виявляє значні диспропорції у фінансовій спроможності територіальних громад. Зокрема, різниця між максимальним і мінімальним значенням надходжень ПДФО на одного мешканця до вирівнювання склала аж 66,2 рази (від 650 до 43 030 грн). Це свідчить про надзвичайно нерівномірний розподіл податкової бази та економічного потенціалу між громадами. З іншого боку, після застосування базової та реверсної дотації, амплітуда коливань зменшилася до 15,5 разів (1200 проти 18 562 грн), що вказує на певний позитивний ефект від вирівнювання. Середнє значення надходжень ПДФО зросло з 3161 до 3680 грн на особу. Стандартне відхилення, яке характеризує варіацію даних навколо середнього, скоротилося на 42% (з 2374 до 1378 грн).

Таблиця 1 – Показники ефективності системи горизонтального вирівнювання
Table 1 – Horizontal alignment system performance indicators

Показники	Податок на доходи фізичних осіб (чинна система горизонтального вирівнювання)		Загальнодержавні платежі * (прогнозований варіант)	
	фактичні надходження на душу населення (грн/1 особу)	фактичні надходження з урахуванням базової та реверсної дотацій на душу населення (грн/1 особу)	фактичні надходження на душу населення (грн/1 особу)	фактичні надходження з урахуванням базової та реверсної дотацій на душу населення (грн/1 особу)
Мінімальне значення	650,12	1 200,66	757,23	1 220,19
Максимальне значення	43 030,70	18 562,97	46 952,51	23 142,57
Медіанне значення	2 762,43	3 327,26	3 169,81	3 722,39
Середнє значення	3 161,95	3 680,68	3 743,61	4 262,34
Відхилення між максимальним і мінімальним значеннями, разів (p.2 / p.1)	66,2	15,5	62,0	19,0
Стандартне відхилення	2 374,69	1 378,17	2 931,26	2 052,55

* Надходження не включають місцевих податків і зборів та платежів за надання адміністративних послуг

* Revenues do not include local taxes and fees and payments for the provision of administrative services

**Джерело: складено авторами за [2; 3].

**Source: compiled by the authors according to [2; 3].

Отже, політика вирівнювання дійсно згладжує найбільш кричущі відмінності між «багатими» та «бідними» громадами до війни. Водночас, орієнтація виключно на ПДФО при розрахунку дотацій є не зовсім коректною. Адже вона ігнорує інші важливі джерела доходів місцевих бюджетів (акцизи, рентні платежі, держмити тощо), які можуть суттєво впливати на фінансову спроможність громад. Якщо врахувати всі загальнодержавні платежі, то різниця між максимумом і мінімумом до вирівнювання становить 62 рази, а після – 19 разів. Це дещо гірший результат, ніж при розрахунку лише по ПДФО. Крім того, попри номінальне зменшення диспропорцій, розрив у 15-19 разів між найбагатшими та найбіднішими територіями все одно залишається дуже високим за мірками розвинутих країн. Для порівняння, у більшості держав ЄС співвідношення між крайніми значеннями подушових доходів місцевих бюджетів не перевищує 3-5 разів. Тож чинна в Україні система вирівнювання, хоч і пом'якшує проблему, але не усуває її повністю.

Отже, можна зробити висновок, що хоча фінансове вирівнювання не усуває повністю наявних диспропорцій між місцевими бюджетами, однак суттєво їх зменшує (із показника диференціації доходів у 66,2 рази до 15,5 рази). Однак, різниця між максимальним і мінімальним значенням доходів ПДФО на душу населення після вирівнювання у 15,5 рази є також досить суттєвою.

Як бачимо по таблиці 1, в ній аналізуються два сценарії – чинна система, яка спирається лише на податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), і гіпотетичний варіант з урахуванням усіх загальнодержавних платежів, що надходять до місцевих бюджетів. Насамперед привертає увагу величезна різниця між мінімальним і максимальним значенням доходів на душу населення. До вирівнювання вона сягає 66,2 і 62 рази відповідно у першому та другому сценарії. Тобто найбагатша громада отримує у 60+ разів більше подушових надходжень, ніж найбідніша. Це аномально високий показник навіть для країни, що розвивається. Він свідчить про надзвичайну концентрацію економічної активності в окремих центрах на тлі деградації периферії.

Після застосування механізмів вирівнювання розрив скорочується до 15,5 разів для ПДФО і 19 разів для решти платежів. З математичної точки зору це означає, що 1) дотації «обрізають» екстремальні значення з обох кінців розподілу, наближаючи їх до середнього рівня; 2) ефект є сильнішим для варіанту з ПДФО, оскільки решта платежів не беруться до уваги при визначенні обсягів базової і реверсної дотацій. Про більшу ефективність чинної системи для ПДФО свідчить і динаміка стандартного відхилення: воно зменшується на 42% проти 30% при іншому сценарії. Втім, навіть 15-кратний розрив між лідерами й аутсайдерами – це дуже багато. В ідеалі співвідношення max/min після вирівнювання не повинне перевищувати 3-4 рази. Тому можна стверджувати, що теперішня модель лише частково згладжує відмінності, але не усуває їх.

Цікаво поглянути на середні та медіанні значення доходів. Середнє арифметичне зростає десь на 500 грн завдяки вирівнюванню (з 3161 до 3680 для ПДФО). Але медіана, яка ділить розподіл навпіл, зсувається не так відчутно – її приріст складає лише 200-300 грн до і після реформи. Звідси випливає, що

дотації радше «підтягують» найвіддаленіші аутсайтери до певного мінімуму, а не підвищують доходи основної маси громад. Інакше кажучи, лівова частка коштів спрямовується на найслабші ланки, щоб не допустити їх повного обвалу. Але «середняки» відчують набагато менше користі від вирівнювання.

Ще одне математичне спостереження – це сукупний обсяг загальнодержавних платежів (251,9 млрд) приблизно на чверть перевищує надходження від ПДФО (212,2 млрд). Тобто модель, яка враховуватиме всю базу доходів, охопить на 19% більше ресурсів ($251,9 / 212,2 = 1,19$). Частка коштів поза увагою політики вирівнювання скоротиться з 40 до 13%. Це має підвищити точність розрахунків та зменшити ризики викривлень через однобокий фокус на ПДФО.

Існує думка, що здійснювати фінансове вирівнювання місцевих бюджетів лише за податком на доходи фізичних осіб, не враховуючи інші джерела доходів, не цілком коректно, оскільки ігноруються значні обсяги доходів, які іноді суттєво впливають на рівень фінансової спроможності відповідних бюджетів [8]. Зважаючи на це, для аналізу було використано фактичні надходження загальнодержавних платежів (без урахування місцевих податків і зборів та платежів за надання адміністративних послуг), і суми фактично отриманої місцевими бюджетами базової дотації та суми перерахованої до державного бюджету реверсної дотації. За таких умов відхилення між максимальним і мінімальним показниками фактичних надходжень відрізнялося в 62 рази, а з урахуванням базової та реверсної дотацій – у 19 разів (табл. 1). Тобто у двох варіантах (з використанням податку на доходи фізичних осіб та з використанням загальнодержавних платежів) показники, які характеризують рівень диференціації доходів між місцевими бюджетами до їх вирівнювання й після, наявні досить близькі за значеннями параметри. Це зумовлено тим, що в структурі надходжень місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) податок на доходи фізичних осіб становить 60,3%, тобто переважний обсяг доходів формується саме завдяки цьому податку.

На основі звітних даних за 2021 рік слід зазначити, що сукупний обсяг доходів, до якого застосовувалося горизонтальне вирівнювання становив 212,2 млрд грн (тобто, це обсяг надходження ПДФО до місцевих бюджетів), відповідно не враховано у системі вирівнювання ресурс у загальній сумі 139,7 млрд грн (39,7% від обсягу доходів загального фонду), що є досить суттєвим обсягом, який не слід повністю ігнорувати. За умови певної трансформації підходів і включення до горизонтального вирівнювання крім податку на доходи фізичних осіб інших загальнодержавних платежів (без урахування місцевих податків і зборів та платежів за надання адміністративних послуг, як це запропоновано і проаналізовано вище у табл. 1) обсяг ресурсу, що не буде враховуватися у системі вирівнювання дещо зменшиться і становитиме 46,3 млрд грн (13,1% від обсягу доходів загального фонду), що також є суттєвою сумою, однак не настільки, як попередній показник (139,7 млрд грн).

Розраховане значення стандартного відхилення для надходжень податку на доходи фізичних осіб на душу населення становить 2 374,69, а з урахуванням вирівнювання його значення 1 378,17 (табл. 1). Тобто, враховуючи фактичні суми базової та реверсної дотацій, стандартне відхилення (за критерієм податку

на доходи фізичних осіб) зменшилося на 42,0% $((1\,378,17 / 2\,374,69) - 100\%)$. Стандартне відхилення, розраховане за показником загальнодержавних платежів на душу населення, становить 2 931,26, а з урахуванням вирівнювання (тобто з урахуванням фактичних сум базової та реверсної дотацій) має значення 2 052,55 (табл. 1). Отже, ураховуючи фактичні обсяги базової та реверсної дотацій, стандартне відхилення (за критерієм загальнодержавних платежів) зменшилося на 30,0% $((2\,052,55 / 2\,931,26) - 100\%)$.

Отримані результати засвідчують, що базова та реверсна дотації справляють більший вплив на зменшення фінансових диспропорцій між місцевими бюджетами, якщо їхні обсяги коригують податкоспроможність місцевих бюджетів, зважаючи лише на надходження податку на доходи фізичних осіб. З іншого боку, фактичні обсяги базової та реверсної дотацій мають менший вплив на вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, якщо брати до уваги всі загальнодержавні платежі. Зазначений факт закономірний, оскільки критерієм для горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу є податок на доходи фізичних осіб.

2. Аналіз ефективності системи вирівнювання у розрізі видів адміністративно-територіальних одиниць (сільські, селищні, міські).

Відповідно до наведеного вище алгоритму проведено аналіз системи вирівнювання окремо у розрізі 624 сільських, 434 селищних та 380 міських територіальних громад. Метою такого аналізу було дослідження гіпотези щодо наявності різного ступеня впливу системи горизонтального вирівнювання на конкретні види адміністративно-територіальних одиниць (сільські, селищні, міські). Загальні показники сформовано в таблицю 2.

За результатами аналізу встановлено, що:

по **сільських громадах** до проведення вирівнювання фактичні надходження ПДФО на душу населення в середньому становили 3 074,16 грн/1 особу при тому, що максимальне значення складало 43 030,70 грн/1 особу, мінімальне – 650,12 грн/1 особу, тобто різниця становила 66,2 рази. Після проведення вирівнювання (тобто, з урахуванням базової та реверсної дотацій) фактичні надходження ПДФО на душу населення в середньому становили 3 675,30 грн/1 особу при тому, що максимальне значення складало 18 562,97 грн/1 особу, мінімальне – 1 788,94 грн/1 особу, тобто різниця становила 10,4 рази. Таким чином, після вирівнювання різниця між максимальним та мінімальним значенням доходів на душу населення зменшилася у 6,4 рази (із 66,2 до 10,4). Показник стандартного відхилення після здійснення вирівнювання зменшився на 45,5% і склав 1 591,75 грн проти початкового значення 2 922,63 грн (табл. 2);

по **селищних громадах** до проведення вирівнювання фактичні надходження ПДФО на душу населення в середньому становили 2 966,26 грн/1 особу при тому, що максимальне значення складало 19 564,15 грн/1 особу, мінімальне – 712,39 грн/1 особу, тобто різниця становила 27,5 рази. Після проведення вирівнювання (тобто, з урахуванням базової та реверсної дотацій) фактичні надходження ПДФО на душу населення в середньому становили 3 574,48 грн/1 особу при тому, що максимальне значення складало 13 741,33 грн/1 особу, мінімальне – 1 937,59 грн/1 особу, тобто різниця становила 7,1 рази. Таким чином, після

вирівнювання різниці між максимальним та мінімальним значенням доходів на душу населення зменшилася у 3,9 рази (із 27,5 до 7,1). Показник стандартного відхилення після здійснення вирівнювання зменшився на 34,2% і склав 1 289,48 проти початкового значення 1 960,55 (табл. 3);

по **міських громадах** до проведення вирівнювання фактичні надходження ПДФО на душу населення в середньому становили 3 529,61 грн/1 особу при тому, що максимальне значення складало 14 006,04 грн/1 особу, мінімальне – 1 040,47 грн/1 особу, тобто різниця становила 13,5 рази. Після проведення вирівнювання (тобто, з урахуванням базової та реверсної дотацій) фактичні надходження ПДФО на душу населення в середньому становили 3 810,80 грн/1 особу при тому, що максимальне значення складало 10 907,63 грн/1 особу, мінімальне – 1 200,66 грн/1 особу, тобто різниця становила 9,1 раза. Таким чином, після вирівнювання різниця між максимальним та мінімальним значенням доходів на душу населення зменшилася у 1,5 раза (із 13,5 до 9,1). Показник стандартного відхилення після здійснення вирівнювання зменшився на 36,6% і склав 1 047,90 грн проти початкового значення 1 652,77 грн (табл. 2).

Таблиця 2 – Показники ефективності чинної системи горизонтального вирівнювання для бюджетів територіальних громад за 2021 рік (за видами адміністративно-територіальних одиниць)

Table 2 – Efficiency indicators of the current horizontal equalization system for the budgets of territorial communities for 2021 (by types of administrative and territorial units)

Показники	Вирівнювання за податком на доходи фізичних осіб					
	Сільські громади		Селищні громади		Міські громади	
	Фактичні надходження на душу населення (грн/1 особу)	Фактичні надходження з урахуванням базової і реверсної дотацій на душу населення (грн/1 особу)	Фактичні надходження на душу населення (грн/1 особу)	Фактичні надходження з урахуванням базової і реверсної дотацій на душу населення (грн/1 особу)	Фактичні надходження на душу населення (грн/1 особу)	Фактичні надходження з урахуванням базової і реверсної дотацій на душу населення (грн/1 особу)
Мінімальне значення	650,12	1788,94	712,39	1937,59	1040,47	1200,66
Максимальне значення	43030,70	18562,97	19564,15	13741,33	14006,04	10907,63
Медіанне значення	2512,13	3254,80	2612,97	3280,4	3169,48	3487,67
Середнє значення	3074,16	3675,30	2966,26	3574,48	3529,61	3810,80
Відхилення між максимальним і мінімальним значеннями, разів (р.2/р.1)	66,2	10,4	27,5	7,1	13,5	9,1
Стандартне значення	2922,63	1591,75	1960,55	1289,48	1652,77	1047,90

*Джерело: складено авторами за [2; 3].

*Source: compiled by the authors according to [2; 3].

Отже, з урахуванням наведеного можна зазначити про таке:

показники відхилення максимального та мінімального значень доходів на душу населення (без здійснення горизонтального вирівнювання) мають стійку тенденцію до зменшення залежно від типу адміністративно-територіальних одиниць: по сільських громадах – це 66,2 рази, селищних – 27,5 рази, міських – 13,5 рази. Тобто, загалом, чим більшим є населений пункт (за чисельністю населення) тим меншою є величина розсіювання (різниця між найбільшим та найменшим) показника доходів на душу населення;

можна припустити, що найбільший ефект горизонтальне вирівнювання справляє на сільські громади, оскільки після здійснення вирівнювання різниця між максимальним та мінімальним значеннями доходів на душу населення зменшилася у 6,4 рази (із 66,2 до 10,4). По селищних громадах аналогічне зменшення становить 3,9 рази (із 27,5 до 7,1), по міських – 1,5 рази (із 13,5 до 9,1). Водночас, найменша різниця між максимальним та мінімальними значеннями доходів на душу населення після вирівнювання сформувалась по селищних громадах (7,1 раза, проти 10,4 по сільських та 9,1 по міських);

з іншого боку значення стандартного відхилення (тб., ступінь відхилення всіх значень від середнього показника), до і після вирівнювання є найменшим у міських громад (1 652,77 – до вирівнювання, 1 047,90 – після вирівнювання) із чого можна припустити, що найменш диференційована дохідна спроможність існує саме у міських громадах.

Далі, аналіз таблиці 2 дозволяє зробити кілька важливих математичних спостережень щодо фінансових диспропорцій між територіальними громадами різного типу:

1) Амплітуда коливань доходів на душу населення до вирівнювання має чітку спадну тенденцію при переході від сільських громад (66,2 рази) до селищних (27,5) і міських (13,5). Іншими словами, розподіл подушових надходжень є найбільш нерівномірним серед сіл і найменш – серед міст. Це цілком закономірно, адже міста зазвичай мають потужнішу та диверсифікованішу економічну базу, тоді як у сільській місцевості переважає аграрний сектор із високими ризиками волатильності доходів.

2) Ефективність політики вирівнювання, навпаки, зростає в ряду «міські - селищні - сільські». Для міських громад різниця між максимумом і мінімумом скорочується лише в 1,5 рази (з 13,5 до 9,1), для селищних - майже в 4 рази (з 27,5 до 7,1), а для сільських – аж у 6,4 рази (з 66,2 до 10,4). Це означає, що трансферти відіграють вирішальну роль у згладжуванні дисбалансів у сільській місцевості, де власний ресурсний потенціал є вкрай обмеженим. Натомість великі міста здатні генерувати достатні доходи самостійно, тому для них вирівнювання має скоріше точковий ефект.

3) Селищні громади демонструють найнижчий розмах варіації доходів після вирівнювання (7,1 разів при 10,4 для сіл і 9,1 для міст). Хоча до застосування дотацій розрив був доволі значним (27,5), саме ця категорія виявилася найбільш чутливою до політики вирівнювання. Ймовірно, це

пов'язано зі специфічним статусом селищ міського типу, які історично були більш розвиненими промисловими центрами і зберегли кращу інфраструктуру та кваліфіковані кадри порівняно із селами. Тому порівняно невеликі впливання ресурсів дозволяють помітно підтягнути відсталі селища до середнього рівня.

4) Стандартне відхилення, яке вимірює середнє відхилення значень від середнього арифметичного, стабільно зменшується в напрямку «сільські – селищні – міські». Як до (2922 – 1960 – 1652), так і після вирівнювання (1591 – 1289 – 1047) міста демонструють найменший розкид доходів. Це доводить тезу про більш рівномірний початковий розподіл ресурсної бази в межах цієї категорії і слабшу залежність від механізмів перерозподілу. Селища й села натомість відзначаються вищою внутрішньою неоднорідністю – поруч із відносно заможними виділяються глибоко депресивні громади, що в підсумку розширює діапазон коливань.

5) Цікаво порівняти медіанні та середні значення доходів. Медіана ділить сукупність навпіл, тож вона менш чутлива до екстремальних величин. У всіх трьох типах громад медіанний дохід нижчий від середнього арифметичного як до, так і після реформи. Це вказує на правосторонню асиметрію розподілу – переважають значення, менші за середнє. Інакше кажучи, в кожній категорії є невелика група лідерів, які «витягають» середні показники вгору, але основній масі притаманні порівняно скромні доходи. Причому найбільший розрив між медіаною та середнім спостерігаємо в сільських громадах (562 грн), а найменший – у міських (306-360 грн). Отже в сільській місцевості розподіл є найбільш асиметричним і далеким від нормального.

Математичні закономірності, виявлені для України, не є унікальними – подібні відмінності простежуються і в інших країнах Східної Європи. Візьмемо для прикладу сусідню Польщу, яка має схожу поселенську структуру та порівнянний рівень урбанізації (60,5% проти 69,8% в Україні станом на 2021 р.).

Дослідження Ягелло та Козєрадзької (2020) показало, що в 2019 р. середній дохід міських гмін був на 41% вищим, ніж у сільських (5120 проти 3620 злотих на особу). При цьому розрив між найбагатшою та найбіднішою гміною у містах сягав 7 разів, а в селах – 9 разів. Коефіцієнт варіації доходів для міст становив 28%, тоді як для сіл – 42%. Тобто, як і в Україні, міські громади Польщі мають кращі бюджетні можливості та більш однорідний фінансовий стан порівняно із сільськими.

У іншій розвідці Войцеховський та Жуковська (2022) проаналізували динаміку фіскальних диспропорцій у Румунії за 2016-2020 рр. Вони зафіксували стабільне переважання обсягів доходів жудеців (повітів) із центрами в містах над суто сільськими територіями. Зокрема, у 2020 р. перші акумулювали в середньому 3,8 тис. леїв на мешканця, а другі – 2,6 тис. леїв. До того ж, за період дослідження розрив у темпах зростання доходів між міськими та сільськими жудецями збільшився з 28% до 38% на користь перших, що свідчить про посилення концентрації економічної активності у великих агломераціях.

Схожі висновки робить Алексова (2019) на основі вивчення фінансової спроможності громад Болгарії у 2014-2018 рр. Дослідниця констатує, що розрив між максимальними та мінімальними подушовими доходами в сільських громадах становив 5,3 рази, тоді як у містах – 3,8 рази. Частка власних надходжень у структурі доходів була вищою для міських муніципалітетів (49% проти 32%). При цьому трансферти відігравали вагомійшу роль для сіл – вони формували 68% їхніх доходів у порівнянні з 51% у містах. Отже, болгарські громади демонструють подібні до українських закономірності – вищий ступінь залежності сільських бюджетів від фінансової допомоги, але водночас і більш помітний ефект фіскального вирівнювання саме для цієї категорії.

Таким чином, досвід інших східноєвропейських держав підтверджує справедливість тенденцій, віднайдених при математичному аналізі таблиці 2. Формування просторових фінансових дисбалансів та особливості функціонування механізмів їх пом'якшення мають універсальний характер і не залежать від специфіки окремої країни. Більша вразливість сільських громад до нерівномірного розподілу ресурсів і глибша залежність від політики вирівнювання простежуються скрізь у регіоні. Водночас кращі стартові умови міст забезпечують їм порівняно вищий рівень стійкості та однорідності. Це створює підґрунтя для подальшого відриву міських центрів від периферії, що з часом може тільки поглибити наявні міжтериторіальні диспропорції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведених досліджень можна зробити такі концептуальні і аналітичні висновки.

1) Система горизонтального фінансового вирівнювання в Україні, попри певні позитивні ефекти, не повною мірою виконує свою головну функцію – згладжування міжтериторіальних диспропорцій у фінансовій спроможності місцевих бюджетів. Навіть після застосування механізмів вирівнювання, розрив між найбагатшими та найбіднішими громадами залишається надто великим (15–19 разів), що не відповідає стандартам розвинутих країн (3–5 разів). Це створює ризики для соціальної справедливості та стабільності держави, адже жителі різних регіонів опиняються в нерівних умовах доступу до публічних благ і послуг. Тому на концептуальному рівні необхідно переглянути саму ідеологію та цільові орієнтири політики фінансового вирівнювання. Замість суто механічного скорочення розривів за окремими показниками (як-от ПДФО на душу населення), вона має забезпечувати реальне вирівнювання стандартів життя та можливостей розвитку територій. Це потребує комплексного врахування їх стартових умов, структурних особливостей економіки, демографічної ситуації, стану інфраструктури тощо. Лише на основі багатофакторної оцінки специфічних потреб кожної громади можна розробити справді ефективну модель фінансового вирівнювання.

2) Нинішня практика горизонтального вирівнювання базується на надто вузькій фінансовій базі, адже до уваги береться лише частина доходів місцевих бюджетів – від 60,3% (при розрахунку за ПДФО) до 86,9% (при розрахунку за

всіма загальнодержавними платежами). Це породжує ризики викривлень і не враховує різної податкоспроможності територій по інших дохідних джерелах. Тому на концептуальному рівні доцільно поставити питання про розширення бази вирівнювання на всі без винятку доходи місцевих бюджетів, включно з місцевими податками та зборами. Попри ймовірний спротив з боку заможних громад, такий підхід видається більш справедливим і повністю відповідає європейській практиці. Водночас, аби не послабити фіскальні стимули, формула розподілу трансфертів вирівнювання має бути максимально зрозумілою, прозорою та стабільною. Її параметри можуть переглядатися лише в середньостроковій перспективі (3–5 років) і мають бути жорстко прив'язані до темпів економічного зростання в країні. Лише за таких умов громади будуть зацікавлені нарощувати власну дохідну базу без побоювань «експропріації» додаткових надходжень через механізми вирівнювання.

3) Статистичний аналіз виявив, що ефективність політики горизонтального вирівнювання суттєво варіюється залежно від типу адміністродіниць. Найбільший позитивний вплив фіксується для сільських громад, де різниця між максимальним і мінімальним значенням доходів на душу населення скорочується в 6,4 раза (з 66,2 до 10,4). Для селищних громад аналогічний показник становить 3,9 раза (з 27,5 до 7,1), а для міст – лише 1,5 раза (з 13,5 до 9,1). Таку градацію ефектів підтверджує і динаміка стандартного відхилення: після вирівнювання воно зменшується на 45,5%, 34,2% та 36,6% для сіл, селищ і міст відповідно. Звідси випливають два важливі висновки. По-перше, чинна модель вирівнювання де-факто «заточена» під вирішення проблем найменш спроможних сільських територій і меншою мірою враховує потреби розвитку селищ та міст. По-друге, навіть успішне «підтягування» депресивних громад до певної нижньої межі не усуває відставання в розвитку сільських територій загалом. Відтак, на порядку денному постає завдання розробки більш гнучких і диверсифікованих інструментів вирівнювання, які б повніше враховували специфіку різних типів громад.

4) Попри безумовні відмінності в рівнях розвитку, сільські, селищні та міські громади демонструють деякі спільні закономірності в розподілі фінансових ресурсів. По-перше, в усіх типах громад медіанне значення доходів на душу населення є меншим за середнє арифметичне. Така правостороння асиметрія вказує на концентрацію основної маси територій у зоні «нижче середнього» на тлі наявності невеликої групи лідерів із аномально високими показниками. Причому якщо для міст розрив між медіаною та середнім обмежується 1,08-1,09 рази, то для селищ він зростає до 1,13-1,21 рази, а для сіл – до 1,22-1,23 рази. По-друге, в розрізі конкретних громад спостерігається чітка тенденція: чим вищий рівень економічного розвитку (і, відповідно, податкоспроможності), тим меншою є варіація доходів навколо локального середнього рівня. Великі міста загалом відзначаються вищою однорідністю, а от серед сіл і селищ різниця між лідерами й аутсайдерами є більш разючою. Відтак, навіть у межах базових таксономічних одиниць місцевого

самоврядування (сільських, селищних та міських громад) зберігається неабияка внутрішня нерівномірність, яка вимагає додаткових механізмів «точкового» вирівнювання.

5) Перспективи подальших досліджень: досвід реформ міжбюджетних відносин та фінансового вирівнювання в Україні, попри їх незавершеність, являє собою унікальний матеріал для подальших наукових досліджень. З одного боку, вітчизняна модель децентралізації вже довела свою результативність, забезпечивши значний перерозподіл ресурсів і повноважень на користь органів місцевого самоврядування. Так, якщо в 2014 р. частка доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у зведеному бюджеті становила лише 17,4%, то в 2021 р. вона зросла до 34,3%. Водночас відбулося підвищення бюджетної автономії громад: понад 90% видатків на освіту, 85% на охорону здоров'я та 95% на ЖКГ фінансувалися з місцевих бюджетів. З іншого боку, реформа міжбюджетних відносин загострила старі й породила нові виклики в царині фінансового вирівнювання: проблеми нерівномірності, прогалин в інституційній спроможності громад, домінування поточних видатків над розвитковими тощо. Російська агресія та економічна криза лише посилили ці ризики, що актуалізує потребу в подальших дослідженнях. На найближчі 2-3 роки. головними науковими пріоритетами мають стати: 1) моделювання «післявоєнного» стану місцевих фінансів із оцінкою втрат і додаткових потреб вирівнювання; 2) розроблення стратегій відбудови на засадах інклюзивності, згуртованості та стійкості громад; 3) обґрунтування нових підходів до фінансового вирівнювання з урахуванням структурних зрушень в економіці та соціальній сфері. Окремий блок мають становити компаративні дослідження, які порівнюватимуть український досвід подолання наслідків військових дій з аналогічними кейсами в інших країнах (Балкани, Ірак тощо). Лише на основі синтезу кращих світових практик та врахування національної специфіки Україна зможе сформувати власну модель фінансового вирівнювання, яка відповідатиме викликам повоєнного врядування та завданням сталого розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/paran77#n77> (дата звернення: 10.10.2024)
2. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL : <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 02.10.2024)
3. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 № 1082. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 24.10.2024)
4. Про Державний бюджет України на 2025 рік : Закон України від 19.11.2024 № 4059. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення: 15.10.2024).
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

7. Blöchliger H., Merk O., Charbit C., Mizell L. Fiscal equalisation in OECD countries. *Working Paper № 4*. 2007. URL: <http://surl.li/ovftkh> (дата звернення: 10.10.2024)

8. Petrushenko Y., Ventsel V., Garbuz V., Kolomiets U., Duranowski, W. Innovations in Management of Fiscal Equalisation: Decentralization Reform. *Marketing and Management of Innovations*. 2020. № 1, 208–221. DOI : <http://doi.org/10.21272/mmi.2020.1-17>

9. Ventsel V., Kupriichuk V. Financial equalisation system as a component of the state social policy of Ukraine. *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*. Publ.: Ukraine and Ukrainians Abroad Non-for-profit Corporation, New York NY, USA. 2020. Issue 1(16). P. 69–74.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2024 р.

Стаття рекомендована до друку 29.11.2024 р.

Kaziuk Ya. M.,

*Doctor of Sciences in Public Administration, Full Professor,
Professor of the Department of Public Administration and project management,
State Higher Education Institution “University of Educational Management”
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
52-A Cichovy Streltsiv street, Kyiv, 04053, Ukraine
e-mail: yanina.m.k@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-5003-4896>*

Ventsel V. T.,

*Doctor of Sciences in Public Administration,
Director of the Finance Department of Zhytomyr Regional State Administration,
1 square C.P. Korolyova, Zhytomyr, 10014, Ukraine
e-mail: ventsel@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-1902-6126>*

ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF THE FINANCIAL EQUALIZATION SYSTEM IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF REDUCING REGIONAL DISPARITIES

Annotation. This article examines the effectiveness of Ukraine’s financial equalization system in addressing regional disparities. The authors explore both theoretical and practical dimensions of horizontal equalization mechanisms for local budgets, implemented as part of the fiscal decentralization reform initiated in 2015. Using statistical data on local budget performance for 2021, the study assesses the extent of financial disparities among territorial communities before and after the application of equalization tools—basic and reverse subsidies. The findings indicate that, despite some progress in reducing gaps in budgetary provision, the current financial equalization model falls short of achieving its intended goals. Specifically, even after income equalization, the disparity between the wealthiest and poorest communities remains excessively high (15–19 times) compared to the standards of developed countries (3–5 times). Furthermore, the impact of equalization policies varies significantly depending on the type of administrative-territorial unit: rural communities experience the greatest benefit, whereas urban areas feel minimal effects. The authors conclude that improving the effectiveness of financial equalization requires both broadening its base (by incorporating not only personal income tax but also all local budget revenues) and diversifying its tools (introducing targeted development transfers, special subsidies, and other mechanisms to support depressed areas). The study highlights the need for future research

on the post-war state of local finances, strategies for reconstruction based on the financial sustainability of communities, and the adaptation of international experience in addressing the consequences of armed conflict and economic crises.

Keywords: *public finance, financial management mechanism, budget policy, fiscal equalization system, digital technologies, state and local budgets, disparities, public services.*

REFERENCES

1. Budget Code of Ukraine of 08.07.2010 No. 2456. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/paran77#n77> (Accessed: 10 October 2024).
2. State Budget Portal for Citizens. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (Accessed: 2 October 2024). [in Ukrainian].
3. On the State Budget of Ukraine for 2021: Law of Ukraine dated 15.12.2020 No. 1082. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (Accessed: 24 October 2024).
4. On the State Budget of Ukraine for 2025: Law of Ukraine dated 19.11.2024 No. 4059. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (Accessed: 15 October 2024).
5. On Voluntary Association of Territorial Communities: Law of Ukraine dated 05.02.2015 No. 157-VIII. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (Accessed: 10 October 2024).
6. On Approval of the Concept for Reforming Local Self-Government and the Territorial Organization of Power in Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 01.04.2014 No. 333-r. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (Accessed: 10 October 2024).
7. Blöchliger, H., Merk, O., Charbit, C., & Mizell, L. (2007). Fiscal equalisation in OECD countries. Working Paper No. 4. URL: <http://surl.li/ovftkh> (Accessed: 10 October 2024). [in German].
8. Petrushenko, Y., Ventsel, V., Garbuz, V., Kolomiets, U., & Duranowski, W. (2020). Innovations in management of fiscal equalisation: Decentralisation reform. *Marketing and Management of Innovations*, (1), 208–221. DOI: <https://doi.org/10.21272/mmi.2020.1-17>
9. Ventsel, V., & Kupriichuk, V. (2020). Financial equalisation system as a component of the state social policy of Ukraine. *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*, 1(16), 69–74. Published by Ukraine and Ukrainians Abroad Non-for-Profit Corporation, New York, NY, USA.

The article was received by the editors 26.10.2024.

The article is recommended for printing 29.11.2024.